

Ole Andkjær Olsen

Subjekt og Objekt

Nini Prætorius: *Subjekt og Objekt. En afhandling om psykologiens grundlagsproblemer*. Thaning & Appel. 1981.

Siden Fechner og Wundt i forrige århundrede skabte og udviklede laboratoriepsykologien ved de tyske universiteter, har deres forskningstradition været næsten enerådende inden for den videnskabelige psykologi. Gennem eksperimenter, tests og interviews indsamlede man data, der lod sig behandle matematisk og statistisk, og ud i den anden ende kom naturvidenskabeligt udseende forskningsresultater af et uhyre omfang. Det drejede sig gerne om at opstille formlen for forholdet mellem en bestemt fysisk påvirkning af mennesket og menneskets psykiske reaktion herpå. I vort århundrede er traditionen blevet suppleret med en behavioristisk psykologi, hvor man overlod det til forsøgslederen selv at studere forsøgspersonens reaktioner fremfor at høre på vedkommendes egne forklaringer – altsammen for at skærpe den videnskabelige præcision. Udefra betraget er denne form for psykologi dybt deprimerende og dræbende kedsommelig. Blandt psykologerne selv har der været en tendens til, at de progressivt tænkende simpelt hen introducerede nye problemstillinger og nye synsmåder og lod de gamle laboratoriepsykologer sejle i deres egen sø. Nini Prætorius, lektor i psykologi ved Københavns Universitet, forsvarede i december 1981 sin disputats, *Subjekt og objekt*, og hun er den første herhjemme, der med en solid faglig baggrund i perceptionpsykologien retter skytset mod selve det videnskabelige grundlag for denne type psykologi. Afhandlingen er derfor ikke uventet stødt på betydelig modstand blandt traditionelt tænkende psykologer.

Nini Prætorius hævder, at den brede masse af fagpsykologisk litteratur direkte eller indirekte er naturvidenskabeligt orienteret, og at det nødvendigvis gør den pseudovidenskabelig. I værk efter værk demonstrerer hun, at begrebsapparatet kun hænger sammen gennem anvendelsen af en bestemt erkendelsesteoretisk figur: sammenligningen af objektet, som det er i virkeligheden, med objektet, som det tager sig ud i subjektets bevidsthed. Og det er jo absurd, for hvordan kan man vide, hvad objektet er i virkeligheden undtagen gennem bevidstheden. Hvad man kan sammenligne, er altså snarere objektet i forsøgslederens bevidsthed med objektet i forsøgspersonens bevidsthed. Uanset hvor lang en årsagskæde, der konstrueres, kan subjektet ikke meningsfuldt beskæftige sig med den måde, hvorpå den krydser demarkationslinjen mellem subjektets verden og objektets verden. Dette standpunkt fører dog ikke Nini Prætorius ud i en subjektiv idealisme (positivisme, fænomenologi, humanisme el. lign.). Selve navlestrengen mellem subjekt og objekt kan aldrig skæres over og heller ikke den sociale relation mellem

subjekt og subjekt. Mindstebetingelsen for at tale om erkendelse og viden er to subjekter og et objekt, som de gennem sproget sætter under diskussion. Dette erkendelsesteoretiske grundlag sætter Nini Prætorius selv i relation til beslægtede synspunkter i afhandlinger af Peter Zinker-nagel, Arne Thing Mortensen og Niels Ole Bernsen.

Nu kan to subjekter godt opfatte det samme objekt forskelligt. Det ene subjekts viden om objektet kan være bestemt af særlige intentioner, den kan være mere omfattende, være indsat i en større sammenhæng, begunstiget af bedre iagttagelsesmuligheder etc. For at beskrive sådanne forskelle introducerer Nini Prætorius et begreb om »praxiologiske rum«. Den viden, et subjekt har, hænger sammen med det inventar af objekter og andre subjekter, der udgør dets praxiologiske rum. Derfor er der intet til hinder for, at man kan foretage perceptionspsykologiske eksperimenter, hvor forsøgspersonen kommer ind fra gaden, mens forsøgslederen råder over en merviden f.eks. i form af elektriske måleapparater. Disse to subjekter befinder sig i hver sit praxiologiske rum, hvor det f.eks. kan være forsøgslederens opgave at finde ud af, ved hvilken strømstyrke et givet lyssignal registreres af forsøgspersonen (en viden der kan udnyttes ved opsætning af trafiklys, alarmsignaler o.l.). Sammenligningsgrundlaget i dette psykofysiske eksperiment er ikke lyset, som det er »i virkeligheden«, men lyset, som det indgår i trafikforskerens praxiologiske rum, og en heraf afledt viden kan ikke bruges til at løse filosofiens psykofysiske problem.

Set i et større perspektiv har det intet på sig, når diverse psykologer har villet betragte subjektet som kausalt determineret af fysiske og biologiske faktorer. Disse faktorer kan ifølge Nini Prætorius kun tillægges status som nødvendige betingelser for subjektet, ikke som restløse determinanter. Men den psykologiske forskning, der under påberåbelse af videnskabelig objektivitet har betjent sig af kausalitetsbegrebet, har ikke desto mindre været med til at instituere en determination af subjektet, ikke en fysisk-biologisk determination, men en social determination, idet den i hænderne på diverse magthavere har kunnet bruges til at manipulere med samfundets menige subjekter (og psykologien i vort århundrede har været særdeles behjælpelig med at sortere folk og dirigere med folk gennem intelligensprøver, planlægning af reklamefremstød o.l.).

For ikke-psykologer er afhandlingens mest interessante afsnit vel nok det lange kapitel 6 om marxismens og psykoanalysens syn på subjekt/objekt-forholdet. Det er fra denne kant, at Nini Prætorius forventer, at den nødvendige fornyelse af psykologien vil komme, men samtidig har hun dybtgående indvendinger mod den brug, der i dag gøres af marxismen og psykoanalysen. Således kritiseres den uspiseligt dogmatiske brug af genspejlingsteorien hos Sovjet-psykologer som Rubinstein og Leontjew. Kapitlets mest spændende og originale dele er dog diskussionen af bøger af Joachim Israel og Paul Ricoeur, der optræder som repræsentanter for henholdsvis marxisme og psykoanalyse. Fælles for dis-

se er, at de opererer med en *partiel* determination af subjektet, og at de forsøger at indstifte en dialektik mellem den determinerede og den ikke determinerede del af subjektet. De prøver kort sagt at overvinde et grundlæggende skisma i den vestlige tænkning ved på samme tid at være determinister og humanister. Men, siger Nini Prætorius, dette er blot et maskeret forsøg på at løse det psykofysiske problem. Det er en logisk umulighed at finde et sammenligningsgrundlag for subjektet og objektet, og derfor er de dialektiske spring i egentlig forstand utænelige. For psykoanalysens vedkommende betyder det, at man ikke skal tænke det ubevidste som afledt af eller analogt med fysisk-biologiske faktorer (sådan som Ricoeur og i øvrigt også Lorenzer forsøger), men derimod som sprogligt struktureret og formidlet (sådan som Lacan og hans elever har gjort det).

Afhandlingen som helhed kan ikke kaldes let læst, men dens grundlæggende tankegang vil kunne forstås af alle og vil i øvrigt kunne appliceres på alle teoridannelser inden for det humanistiske og sociologiske område. Den rummer dog især et budskab til de teoretikere, der tror, at de ved regression til stadigt mere subtile erkendelsesteoretiske problemstillinger kan give deres respektive videnskaber et mere solidt grundlag. Til dem siger Nini Prætorius, at den basale subjekt/objekt-relation aldrig selv kan forklares, men må accepteres som forudsætning i enhver videnskab.